

Article Type: Research

نوع مقاله: پژوهشی

محدودیت حق آزادی بیان در منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم

رضا کرمی^۱ ✉، محمد قنبری^۲

چکیده

زمینه و هدف: آزادی بیان به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشر به شمار می‌آید، آزادی بیان یکی از پیش فرض‌های ضروری برای تحقق یک جامعه دموکراتیک است، ولی به علت اینکه ممکن است با سایر حقوق تعارض داشته باشد به یک حقی مناقشه‌پذیر تبدیل شده است، پس نمی‌توان آن را به عنوان یک حق مطلق قلمداد نمود، پس محدودیت‌هایی برای اعمال آن اجرا شده است.

روش: در این مقاله با روش تحلیلی- توصیفی در چارچوب هنجارها، ساختارها و نهادهای حقوق عمومی و تحلیل محدودیت حق آزادی بیان در منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم پرداخته شده است.

یافته‌ها و نتایج: امروزه حق آزادی بیان در اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای حقوق بشر به رسمیت شناخته شده و با محدودیت‌هایی همچون امنیت ملی، نظم عمومی، منافع عمومی، حفظ آبرو و حیثیت دیگران و غیره نیز مواجه می‌باشد. سؤال ما در این تحقیق این است که حق آزادی بیان حقی مطلق است یا خیر؟ در پاسخ به مقید بودن این حق علاوه بر رعایت ملاحظات مربوط به منافع عمومی با رعایت موازین حقوق بشری قابل اعمال می‌باشد.

کلید واژه‌ها: آزادی بیان، امنیت ملی، نظم عمومی، حقوق بنیادین، منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم.

* استناددهی (APA): کرمی، رضا؛ قنبری، محمد. (۱۴۰۰). محدودیت حق آزادی بیان در منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم. *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*، ۱۴(۵۴): ۲۲۰-۲۰۱.

http://alr.iauctb.ac.ir/article_686942.html

۱. استادیار مدعو دانشگاه پیام نور، هشتگرد، ایران. نویسنده مسئول. رایانامه: Reza_karami57@yahoo.com

۲. استادیار دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. رایانامه: ali110.rezaa@gmail.com

مقدمه

آزادی داشتن عقیده پیش شرط آزادی بیان می‌باشد، هر نوع محدودیت نسبت به این حق، با ماهیت جامعه دموکراتیک مطابق نمی‌باشد.^۱ (کلاور، ۱۹۹۰: ۴۷۳) آزادی بیان بیش از هر چیز دیگر به آزادی در تشکیل عقاید و افکار وابسته است. در واقع این آزادی، مقدمه آزادی بیان می‌باشد. انسان ابتدا باید آزاد باشد تا به آنچه می‌خواهد فکر کند و عقاید و افکار خود را شکل دهد. به این موضوع نمی‌توان به هیچ وجه معترض اشخاص شد و به صرف داشتن یک عقیده خاص، هیچ کس را نمی‌توان مواخذه کرد.^۲ (کارور، ۲۰۱۵: ۳۵۲) در ضمن دولت‌ها نباید به شهروندان خود نظر و عقیده خاص را تحمیل کنند و بین عقاید و نظرات افراد نباید تمیز و تبعیض قائل شوند. در ضمن گسترش یک نظر خاص توسط دولت امکان ایجاد یک مانع جدی نسبت به آزادی داشتن عقاید ایجاد می‌نماید. با توجه به آزادی داشتن عقاید، اشخاص در برابر آثار منفی که به زور سایر نظرات و عقاید را به آنها تحمیل می‌کنند، حمایت می‌شوند (توبی^۳، ۲۰۰۸: ۲۵۴)

یکی از پراهمیت‌ترین عامل‌های زندگی سیاسی و ساختار دموکراتیک یک کشور، آزادی به اشتراک گذاشتن عقاید و اطلاعات به شمار می‌آید. انتخاب آزاد بدون حضور آزادی به هیچ عنوان امکان‌پذیر نمی‌باشد، در ضمن اجرای کامل به اشتراک گذاشتن عقاید، نظرات و اطلاعات اجازه نقد آزادانه نسبت به حکومت را می‌دهد که تنظیم‌گر اصلی آزادی و جامعه دموکراتیک می‌باشد.^۴ (لینگنز علیه اتریش، ۱۹۸۶: ۴۱) مطبوعات و رسانه‌ها می‌بایستی اطلاعات و عقاید را در موضوعات سیاسی و سایر عرصه‌ها که منافع عمومی را در برمی‌گیرد به مشارکت بگذارند. نه تنها وظیفه مطبوعات و رسانه‌ها به اشتراک گذاشتن این چنین اطلاعات می‌باشد، بلکه عموم نیز حق دریافت این اطلاعات را دارند (بیرمن علیه آلمان^۵، ۱۹۸۹: ۳۱)، بنابراین بعد از اینکه عقیده در وجود فرد شکل گرفت باید بتوان آن را ابراز کرد. اگر چنین نشود، آزادی عقیده و اطلاعات هیچ ارزشی ندارد. انواع بیان‌ها و اطلاعات از لحاظ مفاد به بیان‌های سیاسی، ادبی، هنری، تجاری و مذهبی تقسیم می‌شوند. (صافی، ۱۳۸۵: ۲۳) فایده این تفکیک در این است که برخی نظام‌های حقوقی از برخی بیان‌ها و اطلاعات بیش از سایر بیان‌ها و اطلاعات حمایت می‌کنند. شخص آزاد است در مورد مخاطب خود نیز تصمیم‌گیری کند. بیان‌ها و اطلاعات به لحاظ مخاطب به بیان‌های عمومی و خصوصی و بیان‌های حساس برای برخی گروه‌های سنی نظیر کودکان تقسیم‌بندی شده است. در ضمن رسانه‌ها نیز به رسانه‌های چاپی، صوتی - تصویری و چندرسانه‌ای تقسیم شده‌اند.^۶

1. Kluwar, 1990:473

2. Carver, 2015:352

3. Toby, 2008:254

4. Lingens v. Austria, 1986:41

5. Beerman v. Germany, 1989:31

6. Autromic A.G v. Switzerland, 1990:31

(آترومیک آ.گ علیه سوئیس، ۱۹۹۰: ۳۱) بیان‌کننده حق دارد که وسیله بیان را انتخاب کند و در نتیجه دیگران ملزم به رعایت هستند. آزادی دریافت اطلاعات نیز شامل حقوق جمع‌آوری اطلاعات و جستجوی اطلاعات از طریق همه منابع قانونی ممکن، آزادی دریافت اطلاعات شامل برنامه‌های تلویزیونی بین‌المللی هم می‌باشد؛ بنابراین یکی از معیارهای شناسایی آزادی بیان آن است که افراد جامعه بتوانند به اطلاعات موجود در حوزه عمومی و نیز اطلاعاتی که دیگران به‌طور خصوصی برای آن می‌فرستند، آزادانه دریافت کنند.

سخنان و اطلاعات تنها محدود به کلمات و سخنان به‌صورت مکتوب و شفاهی نمی‌باشد، بلکه به تصاویر و اعمال حتی در حوزه میراث فرهنگی نیز می‌باشد. تصاویر و اعمال شامل اسناد و مدارک چاپ شده، برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی، نقاشی‌ها، فیلم‌ها، مان‌ها، شعر و سیستم‌های اطلاعاتی الکترونیکی می‌باشند.^۱ (لاری، ۲۰۰۱: ۲۳) بنابراین در این مقاله به‌دنبال آن هستیم که حد و مرز حق آزادی بیان، معیارهای حاکم بر محدودیت‌ها بر حق آزادی بیان و تضمینات حقوقی در حمایت از آن حق را در پرتو منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم^۲ پیدا کنیم.

۲. چارچوب نظری

حق آزادی بیان یکی از حقوق بنیادین بشر می‌باشد که می‌تواند از طریق رسانه نیز ابراز گردد. این حق باید با رعایت حقوق دیگران برای بیان عقاید خود و سایر حقوق انسانی شامل حقوق سیاسی، مدنی و فرهنگی اعمال گردد. درحالی‌که دولت‌ها تحت شرایطی خاص می‌توانند محدودیت‌هایی را به‌منظور حمایت از سایر حق‌های بشری از جمله حق بر امنیت نسبت به حق آزادی بیان وضع و اجرا کنند، موضوع محدودیت‌های حق آزادی بیان در میان نظام حقوق بشر آمریکا، وظایف و تعهدات مندرج در آن، محدودیت‌ها و شرایط اعمال حق آزادی بیان در این مقاله مورد مطالعه قرار خواهد گرفت.

۳. روش

در این مقاله با بهره‌گیری از روش اسنادی و کتابخانه‌ای و همچنین بهره‌مندی از منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم و با استفاده از متد تحلیل محتوای حقوقی برای تبیین چارچوب نظری تضمینات حقوقی حق آزادی بیان در منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم با در نظر گرفتن متغیرهای مستقل (آزادی بیان، حقوق بنیادین) و متغیر وابسته (محدودیت‌ها، تضمینات حقوقی) به تحلیل موضوع در چارچوب روش شناختی دانش حقوق عمومی و تجزیه و تحلیل اسنادی پرداخته شده است.

1 . Larry, 2001:23

2 . African Charter of Human and Peoples Rights

۴. تعریف مفاهیم مهم

۴-۱. آزادی بیان

آزادی بیان بنیادی‌ترین حق بشر است. دیگر آزادی‌ها و حقوق رسانه‌ای همانند آزادی مطبوعات، حق دسترسی به اطلاعات، حق انتقاد، حق استقلال و رهایی از سانسور نیز ریشه در این آزادی دارند و به شدت از آن متأثرند (انصاری، ۱۳۷۹: ۷).

۴-۲. امنیت ملی

تفسیر این مفهوم نسبی و در شرایط و اوضاع متفاوت دگرگون و متحول می‌گردد و حتی در یک کشور خاص ممکن است در طول زمان تفسیر و تقریرات مختلفی از آن صورت گیرد. در کشور آمریکا، تعریف کلی و وسیعی که در دوران جنگ سرد از امنیت ملی مطرح می‌شد، عبارت بود از: «حیات ایالات متحده چونان ملتی آزاد و مستقل و شیوه زندگی آمریکایی درحالی تعالی خواهد یافت که ارزش‌های بنیادی آن مخدوش نشود و نهادها و مردم ایمن باشند؛ نظام اقتصادی آمریکا حفظ شود، رشد یابد و جهان استوار و امن باشد، به نحوی که آزادی سیاسی و اقتصادی، حقوق بشر و نهادهای دموکراتیک موجود باشند»^۱ (سام و فلانگین، ۱۹۹۴: ۱۶).

۴-۳. نظم عمومی

اصطلاح نظم عمومی، برای نخستین بار در قرن هجدهم و با بروز انقلاب فرانسه، در متون قانونی وارد شد (عباسی، ۱۳۹۰: ۲۴). ارائه تعریف جامع و نیز تعیین مصادیق نظم عمومی، مشکل به نظر می‌رسد، چراکه نظم عمومی، مسئله‌ای مرتبط با اخلاق، سیاست، اقتصاد و مبانی تمدن حاکم بر یک کشور است و این امور، متغیر است. می‌توان گفت، نظم عمومی داخلی هر کشور، مجموعه قواعد آمره‌ی حاکم در آن کشور است که در قوانین امری و اخلاق حسنه‌ی آن جامعه وجود دارد (صادقی، ۱۳۸۴: ۶۸).

۴-۴. حقوق بنیادین

حقوق بنیادی عموماً مجموعه حفاظت‌های حقوقی در چارچوب یک نظام حقوقی است که در چنین نظامی خود بر پایه همان مجموعه حق ابتدایی، بنیادی، یا حقوق طبیعی تخطی‌ناپذیر است. بدین ترتیب چنین حقوقی بدون ملاحظه یا هزینه‌ای متعلق به همه انسان تحت چنان حوزه قضایی است. مفهوم حقوق بشر بیشتر به این دلیل که افراد دارای چنین حقوق «بنیادی» هستند که وراثی همه حوزه‌های قضایی هستند، ترویج شده است. ولی نوعاً در نظامات حقوقی متفاوت به شیوه‌های متفاوت و با تأکید متفاوت اعمال می‌شود. حق تعیین سرنوشت، حق آزادی، حق رویه قضایی

1. Sam&Flanagin, 1994:16

عدالانه، حق آزادی حرکت، حق آزادی اندیشه، حق آزادی ادیان، حق آزادی بیان، حق آزادی اجتماع، حق آزادی انجمن، حق حیات، حق احترام به کرامت انسانی از مصادیق حقوق بنیادین می‌باشند (نوروزی، ۱۳۸۹: ۸).

۴-۵. منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم

منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم مانند اعلامیه جهانی حقوق بشر و کنوانسیون‌های حقوق بشر منطقه‌ای اروپا و حقوق بشر آمریکا دارای اصول و قواعد حقوق بشر می‌باشد. یکی از این قواعد آزادی بیان و رسانه می‌باشد. منشور توسط سازمان اتحادیه آفریقا در نایروبی، کنیا در ژوئن ۱۹۸۱ مورد پذیرش واقع شد. در سال ۱۹۸۶ با تصویب اکثریت دول اجرا شد. کمیسیون منشور مذکور در سال ۱۹۸۷ تشکیل شد، ولی دارای هیچ دادگاهی نمی‌باشد. با عنایت به بند ۱ ماده ۷ منشور، به دلیل اینکه دول عضو متعهد به اجرای منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم می‌باشند و به دادگاه‌های داخلی دول عضو تنفیذ شده که قوانین و مقررات منشور را در احکام صادره حقوق بشر خود، اجرا نمایند.

۵. آزادی بیان در منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم

منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم (۱۹۸۶)، از جمله مهم‌ترین اسناد و معاهدات منطقه‌ای حقوق بشری در نظام آفریقایی حقوق بشر به‌شمار می‌آید که در راستای به رسمیت شناختن هنجارهای حقوق بشری، حمایت و ترویج حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در این نظام به تصویب رسیده است.

۵-۱. تاریخچه

طرح اولیه‌ی تدوین منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم در گردهمایی حقوقدانان آفریقایی که در سال ۱۹۶۱ در لاگوس نیجریه تشکیل شده بود، ارائه گردید. این ایده، در سمینارها و کنفرانس‌های مختلفی که بعدها از جانب سازمان ملل و کمیسیون بین‌المللی حقوق‌دانان تشکیل شده بود، پیگیری شد و پیش‌نویس منشور تهیه گردید. ابتدا این پیش‌نویس در اجلاس وزرای دادگستری کشورهای عضو سازمان وحدت آفریقا به تصویب وزرای دادگستری کشورهای عضو سازمان وحدت آفریقا رسید و سپس به تصویب کنفرانس سران کشورهای آفریقایی که در ژوئن ۱۹۸۱ در نایروبی کنیا تشکیل شده بود، رسید (مهرپور، ۱۳۸۳: ۲۲۹).

منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم که زین پس در این مقاله به نام منشور آفریقایی حقوق بشر به کار برده می‌شود در سال ۱۹۸۱ به وسیله سازمان وحدت آفریقا (در حال حاضر اتحادیه آفریقایی) مورد تصویب قرار گرفته، در ۲۱ اکتبر ۱۹۸۶ قابلیت اجرا پیدا نموده و از سال ۱۹۹۵ میلادی توسط

تمامی ۵۳ کشور عضو اتحادیه آفریقایی مورد تصویب قرار گرفته است^۱ (هاینس کریستوفر، ۲۰۰۵: ۳). منشور آفریقایی حقوق بشر از یک مقدمه و ۶۸ ماده که در قالب سه بخش تنظیم شده، تشکیل گردیده است.

۵-۲. شرح کلی

در منشور آفریقایی حقوق بشر به سه ویژگی توجه به خصوصی داشته است. ویژگی نخست، منشور آفریقایی حقوق بشر در کنار حمایت از حقوق مدنی و سیاسی، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (حقوق نسل دوم) و همچنین حقوق ملت‌ها (حقوق نسل سوم) را به طور یک‌جا مورد حمایت قرار داده است (قاری سید فاطمی، ۱۳۸۲: ۱۹۰-۱۸۸). ویژگی دوم، منشور آفریقایی حقوق بشر علاوه بر حقوق فردی به حقوق جمعی یا گروهی نیز توجه شده است (تاموشات، ۱۳۸۶: ۱۱۶). ویژگی سوم، منشور آفریقایی آن است که تنها به ذکر حقوق افراد اکتفا ننموده، بلکه علاوه بر آن وظایف افراد را نیز مورد توجه قرار داده است. با توجه به قوانین منشور، آزادی بیان شامل همه اظهارات می‌شود اعم از شفاهی، کتبی، بیان هنری و یا انتشار که همه اطلاعات، نظریات یا عقاید را انتقال می‌دهد؛ که همه این موارد صراحتاً در ماده ۱۹ منشور اعلام شده است.

الف. حق دریافت اطلاعات

مستندا به ماده ۹ منشور حقوق بشر آفریقا و حقوق مردم، دولت تمایلی در راستای نگهداری اطلاعات، عقاید یا نظراتی که تابعین ممکن است به دریافت و یا به اشتراک گذارند را ندارد. حق دریافت اطلاعات، دولت را به صورت ضمنی محروم از آن می‌کند که شخصی را از دریافت اطلاعات که شخص دیگری مایل به اشتراک گذراندن آن می‌باشد، محدود یا جلوگیری کند. شاید این ماده دولت را متعهد به اشتراک گذاشتن اطلاعات با اشخاص نکند. چنین رأیی در قوانین و مقررات مشابه در کنوانسیون اروپایی در پرونده لیندر علیه دولت سوئد بوده است^۲ (شماره سریال ۱۱۶، ۹ دیوان اروپایی حقوق بشر ۴۳۳ مورخه ۲۶ مارس ۱۹۸۷). چنین حقوقی از حقوق بنیادین محسوب شده و توسط قانون اساسی تضمین شده است و لغو کردن آن توسط قوه مجریه غیرقانونی است، بلکه قدرت قوه مجریه باید در چنین موضوع‌هایی محدود شود.

1. Heyns, Christof. 2005. 3

2. Series No. 116, 9 ECHR 433 of 26 March 1987

ب. حق آزادی بیان و به مشارکت گذاشتن عقیده و اطلاعات

این حق نیز در ماده ۹ منشور حقوق بشر آفریقا تضمین شده است. آن یک حق گسترده‌ای است که شامل طیف وسیعی از اطلاعات می‌باشد که از طرق متفاوت منتقل می‌شود. ممکن است از طریق یک سخنرانی شفاهی یا امکان دارد به صورت مکتوب از طریق نوشتن کتاب، مقاله، روزنامه یا خلق یک اثر هنری منتقل شود.

آزادی بیان یکی از حقوق بنیادین یک جامعه دموکراتیک را ایجاد می‌کند که یکی از شرایط پایه‌ای در پیشرفت جامعه، توسعه و ارتقاء هر شخص می‌باشد. چنین حقوقی با تحمل، همزیستی متقابل و کثرت‌گرایی حاصل می‌شود و بدون آن جامعه دموکراتیکی وجود نخواهد داشت (رای دیوان اروپایی حقوق بشر شماره سریال ۲۴)^۱. با توجه به ماده ۹ منشور حقوق بشر آفریقا، صراحتاً آزادی رسانه در آن ذکر نشده است. این دقیقاً شبیه ماده ۱۰ کنوانسیون حقوق بشر اروپا می‌باشد. در تعدادی از احکام صادره توسط دادگاه حقوق بشر اروپا اصول آزادی بیان برابر با آزادی رسانه که شامل رسانه‌های کتبی و رسانه‌های الکترونیکی می‌باشد، اعمال و شناخته شده است. اگر با تأمل و دقت به ماده ۹ منشور بنگریم شاهد آن خواهیم بود که به صورت ضمنی نیز به آزادی رسانه پرداخته شده است.

رسانه‌ها دیده‌بان عموم می‌باشند که دادگاه در پرونده باردهولد این چنین حکمی را صادر کرده بود. آرای صادره از دادگاه‌های حقوق بشر آمریکا و اروپا نشان‌دهنده آزادی رسانه‌ها می‌باشد آن را لازمه وجود یک جامعه دموکراتیک دانسته و توسعه احزاب سیاسی، اتحادیه‌های تجاری، جوامع علمی و فرهنگی و غیره لازم می‌دانند. رسانه‌ها باید در دسترس عموم بدون هیچ تبعیضی باشد.^۲ (نظر پیشنهادی انجمن روزنامه‌نگاران) به نظر می‌رسد این نوع احکام می‌تواند راهنما و کمکی برای منطقه آفریقا باشد؛ زیرا آنها نیز با چنین مشکلاتی روبه‌رو هستند.

بنابراین موارد مذکور، صراحتاً می‌توان گفت که منشور به صراحت آزادی بیان، آزادی دریافت اطلاعات و مشارکت عقاید و نظرات را اعلام نموده و به صورت ضمنی آزادی بیان و رسانه را معادل قرار داده است و اصول حقوق بین‌الملل نیز در این حوزه به خصوص قبول کرده است.

ماده ۲۷ منشور حقوق بشر آفریقا نیز حائز اهمیت می‌باشد. بند ۱ ماده ۲۷ صراحتاً اعلام می‌کند که اعمال این آزادی‌ها منوط به حفظ حقوق و آزادی سایرین نیز می‌باشد. به عبارت دیگر اعمال حق آزادی بیان نباید باعث تهمت و افتراء به دیگران باشد.

1. Judgment in Series A No. 24. 1 EHRR 737 of December 7, 19.

2. (ILS Advisory Opinion in the case of Compulsory Membership of Journalists Association OC 5185.

همین طور ماده مذکور اعلام می‌دارد که اعمال این حق نباید باعث به خطر افتادن امنیت ملی و منافع عمومی، اصول و اخلاق شود.

با توجه به مواردی که گفته شد برای ارتقاء و پیشرفت حق آزادی بیان و سایر حقوق بنیادین مذکور در اسناد حقوق بشر، اصول و قوانین حقوق بین‌الملل و قوانین اساسی و داخلی کشورها کفایت نمی‌کند، بلکه نیازمند یک دادگاه مستقل و ویژه در حوزه حقوق بشر می‌باشد. در ضمن علمای حقوق در پیشرفت این حوزه می‌توانند نقش کلیدی در اجبار دولت‌ها در اصول دموکراسی، حقوق بشر و حاکمیت قانون بازی کنند^۱ (ابوجا کانفرمیشن، پاراگراف ۱۱۳).

همان طور که در منشور حقوق بشر آفریقا به استناد ماده ۹ و بند ۲ ماده ۲۷ آزادی بیان تصریح شده و محدودیت‌های آن ذکر شده، بنابراین وظیفه آن بر عهده قوه قضاییه و حقوق دانان می‌باشد که این قوانین و مقررات را تفسیر کنند.

پس نقش حقوقدانان در اعمال محدودیت‌های مذکور در منشور، تعدیل کردن و حفظ حقوق بشر بسیار مهم و حائز اهمیت می‌باشد. این نکته خیلی با ارزش و مهم می‌باشد که در کنوانسیون آمریکا^۲ و کنوانسیون اروپا^۳ در زمان‌های جنگ، اضطرار که حیات ملت را تهدید می‌کند، حقوق مذکور لغو شود. ولی در منشور حقوق بشر آفریقا عبارت لغو به صراحت ذکر نشده است.

زمانی که شما ابطال این حقوق را به ارگان‌های دولتی واگذار می‌کنید و این قدرت را به ارگان‌های مذکور می‌دهید، قضاوت را به عهده سیاستمداران واگذار کرده و آن را از دست قضاوت خارج می‌کنید.

تفسیر نقض حقوق اشخاص دیگر، یا به خطر افتادن امنیت جمعی دولت یا منافع عموم و اخلاق را به عهده دولت و سیاستمداران تنفیذ می‌کند. قوه مجریه و قوه مقننه معمولاً به دنبال منافع سیاسی جهت ارائه خدمات به مردم می‌باشند، ولی وظیفه اصلی قوه قضاییه اجرای عدالت از طریق محاکم صالحه و اجرای اصول قانون اساسی و قوانین موضوعه می‌باشد.

به هیچ وجه یک قاضی نمی‌تواند این قوانین را نادیده گرفته و احکام غیرقانونی صادر نمایند، بنابراین قاضی برای صدور حکم و رأی خود تضمینات حقوق اساسی حقوق بشر و آزادی و اصول آن را در نظر می‌گیرد. برای مثال می‌توان به حکم دادگاه عالی نیجریه مورخه ۱۹۸۰، نافویی رابویی علیه ایالت کانس اشاره کرد.

1. Abuja Confirmation”, Para. 13

2. See Article 27

3. See Article 15

۵-۳. محدودیت‌ها در منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم

در منشور حقوق بشر آفریقا محدودیت‌هایی را متوجه اعمال حقوق و آزادی‌های افراد اعمال می‌نماید. در این راستا ماده ۲۷ به‌طور کلی به وظیفه هر فرد نسبت به خانواده، جامعه، دولت و دیگر جوامع بین‌المللی اشاره نموده و در ماده ۲۸ هم احترام و رعایت مصالح ممنوع را بدون هرگونه تبعیض و تحمل و بردباری یکدیگر را از وظایف هر فرد انسانی برشمرده است و در ادامه نیز ماده ۲۹ منشور آفریقایی هشت وظیفه را به‌طور خاص برای هر فرد مقرر نموده است که اجمالاً به این شرح است:

ایجاد همبستگی و احترام به خانواده، احترام به والدین و نگهداری آنها در صورت نیاز، خدمت به جامعه ملی با تمام توان فکری و جسمی، برهم زدن امنیت کشور متبوع یا مقیم، حفظ همبستگی اجتماعی و ملی، حفظ و تقویت استقلال ملی و تمامیت ارضی و مشارکت در دفاع از کشور، کارکردن با تمام توان و پرداخت مالیات، حفظ و تقویت ارزش‌های فرهنگی آفریقایی، به‌کارگیری تمامی توان برای رسیدن به وحدت آفریقا. بیان چنین وظایف و تکالیف به‌طور کلی این امکان را برای دولت‌ها ایجاد می‌نماید که بتوانند محدودیت‌های گسترده و زیادی را بر شهروندان اعمال نمایند و از طرف دیگر ذکر این وظایف کلی زمینه را برای تعرض به حقوق افراد آماده می‌نماید.

۵-۳-۱. اهداف مشروع

در مقدمه منشور آفریقایی حقوق بشر به اهداف اساسی ذکر شده در منشور سازمان وحدت آفریقا چون آزادی، برابری، عدالت و احترام به مقام انسان در رسیدن به آمال مشروع ملت‌های آفریقا و همکاری بین‌المللی با توجه به منشور سازمان ملل متحد و اعلامیه جهانی حقوق بشر در جهت دستیابی به زندگی بهتر برای ملت‌های آفریقا تأکید شده است. سپس با تأکید بر این نکته که حق بر توسعه، حقوق مدنی و سیاسی نمی‌تواند جدای از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی باشد. طی سه بخش به تدوین مقرراتی در به رسمیت شناختن حقوق متعددی از سه نسل حقوق بشر می‌پردازد. در ضمن در حوزه حق آزادی بیان در ماده ۹ بدین صورت تصریح شده است.

ماده ۹ منشور به آزادی بیان تأکید می‌کند:

الف) هر شخصی حق دریافت اطلاعات را دارد.

ب) هر شخصی حق آزادی بیان و به اشتراک گذاشتن عقیده‌اش را دارد.

ماده ۲۷ بند ۲ و ماده ۲۸ منشور چنین اعلام می‌کند:

بند ۲ ماده ۲۷: حقوق و آزادی هر شخصی با در نظر گرفتن حقوق دیگران، امنیت جمعی،

منافع عمومی و اخلاقی اعمال می‌شود.

ماده ۲۸: هر شخصی متعهد به احترام و در نظر گرفتن هم‌نوع خودش بدون هیچ تبعیضی می‌باشد و ارتباطش را به منظور ارتقاء حفاظت و تقویت احترام و همزیستی متقابل حفظ نماید.

۵-۳-۲. حمایت از اخلاقیات و کرامت

آزادی رسانه‌ها در راستای حمایت از اخلاقیات و کرامت انسانی مطابق بند ۳ ماده ۱۷ منشور برای ارتقاء و حمایت از ارزش‌های اخلاقی و سنتی جامعه، بند ۳ ماده ۱۸ نیز تأمین رفع تبعیض علیه زنان و حمایت از حقوق آنان بر مبنای اعلامیه جهانی حقوق بشر و اسناد بین‌المللی، همچنین ماده ۲۵ منشور نیز ایجاد فرهنگ احترام به حقوق بشر و ماده ۲۶ نیز تضمین استقلال دادگاه‌ها، رسانه‌ها متعهد به بیان و حفظ اصول مذکور می‌باشند.

۵-۳-۳. حمایت از منافع عمومی و امنیت و نظم ملی

آزادی رسانه‌ها در راستای حمایت از منافع عمومی مطابق مواد ۱۹ تا ۲۴ منشور حقوق بشر آفریقا، حق تساوی ملت‌ها یا برابر بودن ملت‌ها که در ماده ۱۹ آمده و حق خودمختاری ملت‌ها که در ماده ۲۰ به آن تصریح شده و حق در اختیار داشتن آزادانه ثروت و منابع طبیعی هر ملت و بهره‌برداری از آنها توسط خود ملت‌ها بدون مداخله خارجی و منع استثمار خارجی که در ماده ۲۱ بیان گردیده و همچنین حق توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و حق بهره‌مندی از میراث مشترک بشریت (ماده ۲۲)، حق صلح و امنیت ملی و بین‌المللی و حاکمیت و بهره‌مندی از محیط‌زیست سالم (مواد ۲۲، ۲۳ و ۲۴) در جهت حمایت از منافع عمومی رسانه‌ها متعهد به حفظ اصول مذکور در منشور حقوق بشر آفریقا هستند.

۵-۳-۴. حمایت از اعتبار اشخاص، حریم خصوصی و مقامات دولتی

بند ۱ ماده ۷ منشور حقوق بشر آفریقا اعلام می‌دارد: هر شخصی حق دارد که درخواستش شنیده و بررسی شود.

الف) حق ارائه دادخواست به ارگان‌های ملی صالحه در برابر افعالی که حقوق بنیادین بشر را نقض کرده، در صورتی که توسط کنوانسیون، قوانین، مقررات و عرف تضمین و شناسایی شده باشد؛
ب) هر شخص این حق را دارد که بی‌گناه فرض شود، مگر اینکه خلاف آن توسط دادگاه یا محاکم ثابت شود؛

ج) حق دفاع برای اشخاص محفوظ شناخته شده است؛

د) حق محاکمه عادلانه در زمان معقول توسط دادگاه یا محکمه بی‌طرف برای اشخاص محفوظ شناخته شده است؛ بنابراین منشور راه‌حل و رسیدگی نقض حقوق بشر را بدین شکل ارائه نموده است.

در منطقه آفریقا تعدادی از کشورها قوانین حقوق بشر آفریقا را اجرا و لحاظ می‌کنند و تعدادی از کشورها که رژیم‌های نظامی بر آنها حاکم است، این قوانین توسط احکامی که صادر می‌شود مختصر یا معلق می‌شوند^۱ (ماده ۳۵ قانون اساسی جمهوری نیجریه)، لازم به ذکر است بعضی از دادگاه‌ها این جرئت و جسارت را ندارند که حکم عادلانه را صادر نمایند، ولی همیشه صدق نمی‌کند. در پرونده فرماندار ایالت لاگوس علیه اوجوگو در سال ۱۹۸۶ دادگاه عالی نیجریه این جرئت و جسارت را داشت که فرماندار دولتی را به خاطر غیرقانونی عمل کردن قوه مجریه در نقض یک‌سری از حقوق بشر محکوم کند.

به نظر می‌رسد منشور حقوق بشر آفریقا مانند سایر معاهدات، هنوز ساخته یک قدرت اجرایی می‌باشد، به جزء حکومت‌های نظامی و استبدادی که قوای اجرایی و قانون‌گذاری در دست یک شخص یا یکسری از اشخاص خاص می‌باشد. قوه مجریه قانون‌ساز نمی‌باشد. وظیفه قوه مجریه پیوستن به معاهده می‌باشد به خاطر همین است که پارلمان پس از تصویب معاهده، به قانون داخلی و ملی تبدیل می‌شود. وظیفه قوه قضاییه حفاظت و نگهبانی از قانون اساسی می‌باشد به همین علت است که قوه قضاییه نمی‌تواند جزئی از ساختار دولتی باشد.

به نظر می‌رسد مفاد منشور حقوق بشر آفریقا به خصوص در حوزه آزادی بیان و آزادی رسانه‌ها تا حدودی نیازهای دولت‌های منطقه را برآورده کرده است و می‌تواند سندی مهم و حائز اهمیت در منطقه آفریقا در حوزه حقوق بشر باشد.

۶. تضمینات حقوقی حمایت از حق آزادی بیان در منشور حقوق بشر آفریقا و

مردم

بند ۱ ماده ۷ منشور حقوق بشر آفریقا اعلام می‌دارد: هر شخص حق دارد که درخواستش شنیده و بررسی شود.

الف) حق ارائه دادخواست به ارگان‌های ملی صالحه در برابر اعمالی که حقوق بنیادین بشر را نقض کرده، در صورتی که توسط کنوانسیون، قوانین، مقررات و عرف تضمین و شناسایی شده است؛

ب) هر شخص این حق را دارد که بی‌گناه فرض شود، مگر اینکه خلاف آن توسط دادگاه یا محاکم ثابت شود؛

ج) حق دفاع برای اشخاص محفوظ شناخته شده است.

Republic of Nigeria 1979, now S. 38 of that of 1989. Section 35 of the Constitution of the Federal.

ماده ۲۶ منشور آفریقا به حق برخورداری از محاکمه منصفانه و عادلانه در زمان معقول توسط دادگاه یا محکمه بی طرف برای اشخاص محفوظ شناخته شده است؛ بنابراین منشور راه حل و رسیدگی نقض حقوق بشر را بدین شکل ارائه نموده است.

ماده ۵ منشور آفریقایی به ممنوعیت شکنجه و سوء رفتار تأکید می نماید، بنابراین هیچ شخصی را نمی توان به واسطه عقیده ای مورد تعرض و مواخذه قرار داد، در ضمن هرگونه شکنجه برای گرفتن اقرار و یا به دست آوردن اطلاعات ممنوع می باشد.

۷. دعاوی مطرح شده در خصوص حق آزادی بیان در دیوان آفریقایی حقوق بشر

دعاوی حقوقی مطرح شده در دادگاه آفریقایی حقوق بشر از تاریخ ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸ در زمینه نقض حق آزادی بیان (ماده ۹ منشور حقوق بشر آفریقا) بدین شرح می باشد.

الف) دعاوی اینگیبیر ویکتوری اوموهوزا علیه جمهوری رواندا^۱

ب) دعاوی اتحادیه روزنامه نگاران آفریقا و سایرین علیه گامبیا^۲

1. On 24 November 2017, the African Court on Human and Peoples' Rights delivered a judgement regarding the case of Ingabire Victoire Umuhoza v. The Republic of Rwanda, holding that Rwanda violated Victoire Ingabire Umuhoza's rights as a citizen. Specifically, the African Court ruled that Rwanda violated Victoire Ingabire Umuhoza's right to freedom of expression under Article 9(2) of the African Charter on Human and Peoples' Rights and Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights. The African Court also found a violation of Victoire Ingabire Umuhoza's right to defense under Article 7(1) of the African Charter on Human and Peoples' Rights. Victoire Ingabire Umuhoza, a Hutu Rwandan national was tried and convicted of terrorism and speech related crimes in January 2010, for minimizing the genocide. Although the African Court found that the law criminalizing the minimization of genocide may impose a legitimate restriction on the right to freedom of expression for purposes of preserving public order and national security, it found that Victoire Ingabire Umuhoza's speech did not minimize the genocide and that her sentence had imposed disproportional and unnecessary restrictions on her freedom of speech. While Ingabire's case was pending before the African Court, on 29 February 2016, Rwanda announced its withdrawal from the declaration on Article 34 (6) of the Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights allowing individuals and NGOs to appeal directly to the African Court. The reason for withdrawal put forward by Rwanda was that its declaration under Article 34(6) was being exploited by "convicted genocide fugitives".

2. Court of Justice ruled that the rights to freedom of expression, liberty and freedom of movement of four Gambian journalists had been violated by the actions of the Gambian authorities, and through the enforcement of laws criminalizing speech. The judgement called the Gambian government to review its repressive laws on criminal libel, sedition and false news, in accordance with the international instruments that had been signed by The Gambia. The set of laws on sedition, false news and defamation, had been used in the case against four journalists Fatou Camara, Fatou Jaw Manneh, Alhagie Jobe, and Lamin Fatty, who were arrested and tortured by the regime of Yahya Jammeh. The laws were found to have violated freedom of the press and access to information, according to the ECOWAS Court of Justice. The Gambian government was pointed out as having arbitrarily arrested, harassed and detained the journalists, and forced them into exile for fear of persecution as a consequence of their work as journalists. The case was brought against the Gambian government by the Federation of African Journalists and supported by Media Legal Defence Initiative on behalf of the four journalists, in December 2015.

ج) عبدالله نیکیمبا، ارنست زنگو، بلیز ایلبودو و جنبش حقوق مردم و بشر بورکینابه علیه دولت بورکینافاسو^۱

د) لوحه عیسی کونات علیه بورکینافاسو^۲

۸. حق آزادی بیان در کشور مصر

به استناد اصل یکم قانون اساسی مصر، نظام حاکمیتی کشور مصر جمهوری عربی مصر، یک کشور سوسیالیست-دمکراتیک است که براساس اتحاد نیروهای مردمی اداره می‌شود. به استناد اصل پنجم قانون اساسی مصر نظام سیاسی جمهوری عربی مصر بر پایه سیستم چندحزبی اداره می‌شود که در چارچوب اصول و مبانی بنیادین جامعه مصری بوده و در قانون اساسی به آن تصریح شده است.

اصول ۴۱، ۴۷ و ۴۸ قانون اساسی مصر به حقوق و آزادی‌های طبیعی و حق آزادی بیان و وضعیت اضطراری اشاره می‌کند. در اصل ۴۱ به صراحت اعلام می‌نماید که آزادی فردی یک حق طبیعی است که مصون از تعدی است، مگر در موارد ارتکاب جرم. هیچ فردی را نمی‌توان بازداشت، بازرسی، توقیف و یا آزادیش را محدود کرد، مگر در مواردی که مربوط به حفظ

1. The African Court on Human and Peoples' Rights delivered a first far-reaching decision regarding freedom of speech in March 2014, in the case brought to the court on behalf of Norbert Zongo. Mr Zongo, an investigative journalist and editor of L'Indépendant in Burkina Faso, was killed in 1998. At the time of his assassination he was investigating the murder of the driver of the brother of the president of Burkina Faso. For years, Mr Zongo's family sought justice for his murder. The state handled the first trial and found no one guilty of the killings, leading the family to take the case to the African Court in 2011 in order to seek redress. First, it was argued that the African Court, only fully established in 2004, could not hear a case about a killing that occurred in 1998. The court threw out this objection, ruling that the failure to diligently look for and find the killers, was a continuing one which had not yet ended. In November 2013, nearly two years after the case was originally filed and almost 15 years after Mr Zongo was killed, his family finally had the opportunity for the first time to put their appeal for justice before an independent, regional court. In its judgment, the African Court ruled that the government had violated the right to freedom of expression by refusing to investigate the case diligently and to prosecute those responsible for the crime. The African Court also held that the killing of a journalist was a method of intimidation that should not be allowed anywhere.

2. The African Court on Human and Peoples' Rights delivered a judgment on press freedom in Africa at the end of 2014, in the case brought to the court on behalf of Issa Lohé Konaté. He was editor of the Burkina Faso weekly L'Ouragan newspaper, and was arrested, tried and convicted in 2012 of defaming the Burkinabé State Prosecutor, Placide Nikiéma, after he accused the prosecutor of corruption in two news articles. Mr Konaté was sentenced to 12 months in prison and fined 4,000,000 CFA francs (6,800 USD). In June 2013, Mr Konaté applied to the African Court to seek justice and alleged a violation of Article 9 of the African Charter on Human and Peoples' Rights, Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights and Art. 66 of the ECOWAS revised treaty. He was represented before the Court by Nani Jansen, who was the Legal Director of Media Legal Defence Initiative, John Jones QC and Steven Finizio, and later supported by several NGOs. Finally, the African Court ordered Mr Konaté's release and ruled that Burkina Faso has to change its criminal defamation laws. In its judgment, the African Court ruled that imprisonment for defamation violates the right to freedom of expression while criminal defamation laws should only be used in limited circumstances.

امنیت عمومی باشد یا براساس بررسی و تحقیق لازم الاجرا گردد. حکم مربوطه را بایستی قاضی با صلاحیت یا دادستان عمومی براساس مقررات قانونی صادر نماید.

در اصل ۴۷ آزادی ابراز عقاید بایستی تضمین شود. هر فردی دارای حق بیان عقیده و ابراز شفاهی، کتبی، تصویری و یا وسایل دیگر بیان عقاید در محدوده قانون است. خود انتقادی و انتقاد سازنده بایستی ایمنی ساختار ملی را تضمین نماید.

در اصل ۴۸ آزادی مطبوعات، چاپ، نشریات و رسانه‌های گروهی بایستی تضمین شود. سانسور روزنامه‌ها ممنوع است و اخطار به آنها، تعلیق و یا تعطیل آنها بایستی براساس روش‌ها و رویه‌های اداری باشد.

در حالت اضطراری یا در زمان جنگ، سانسور محدود روزنامه‌ها، نشریات و رسانه‌های گروهی در مورد موضوعات امنیت ملی و یا برای اهداف امنیت ملی می‌تواند براساس قانون اعمال گردد.

۸-۱. شرح واقعه شکواییه تعدادی از روزنامه‌نگاران علیه دولت مصر در سال ۲۰۰۵

موضوع پرونده مربوط به نقض حقوق بشر توسط دولت مصر می‌باشد، قربانیان این نقض نوال علی محمد احمد، ابیر العسگری، شیما ابوالخیر و ارعان طاها کامل. دولت مسئول جمهوری عربیه مصر می‌باشد که یکی از دول عضو منشور حقوق بشر آفریقا می‌باشد.^۱

شکوایه‌ها در ۲۵ می ۲۰۰۵ ارائه شد. پلیس ضدشورش تعدادی از معترضین که حدود ۵۰ نفر بودند و تعدادی از خبرنگاران را که گزارش وقایع را می‌دادند احاطه کرده بودند که حدود ساعت ۱۲ ظهر یک اتوبوس که حامل تعدادی از حمایت‌کنندگان مبارک بودند و طرفدار حزب دموکرات ملی بودند. این تجمع را درهم شکستند و به حامیان کفایا نامزد ریاست جمهوری یورش بردند. شکوایه‌ای که تسلیم شده بود بر علیه پلیس ضدشورش که طبق گزارشات مداخله نکرد و اوضاع را آرام ننمود.

مطابق شکواییه، معترضین و خبرنگاران برای به کرسی نشاندن حرف خودشان دوباره در مقابل سندیکای مطبوعات و رسانه جمع شدند. در آنجا با حامیان مبارک (حزب دموکرات ملی) و پلیس ضدشورش مواجه شدند. آنها در مورد دشنام، اعمال خشونت، تهدید و آزار جنسی که در مقابل مأمورین عالی‌رتبه وزارت کشور و پلیس ضدشورش اتفاق افتاد، اعتراض و شکواییه کردند. در این شکواییه یکی از خبرنگاران زن که در روزنامه انگلیس در قاهره کار می‌کرد، مورد ضرب و شتم و بی‌حرمتی قرار گرفت. در این شکواییه خبرنگاران از پلیس ضدشورش به‌خاطر عدم مداخله و جلوگیری از حمله طرفداران حزب ملی مشارکت داشت و اقامه دعوی نمود.

1. Egypt ratified the African Charter on Human and Peoples Rights on 20 March 1984, and is therefore a State Party.

در این حرکت اعتراضی، خبرنگار مذکور به بیمارستان منتقل شد و طبق گزارش پزشکی جراحی بر روی پا و صورت او ایجاد شده بود. معترضین به عدم ثبت وقایع در آن زمان اعتراض داشتند. معترضین طی اقامه دعوی خود اعلام نمودند که خبرنگاران مورد تهدید مأمورین امنیت ملی مبنی بر پس گرفتن شکوائیه خود قرار گرفته است. معترضین در شکوائیه خود اعلام کردند که به دلیل عدم پس گرفتن دعوی از طرف خبرنگار مذکور، نامبرده از روزنامه محل کار خود اخراج و منجر به جدایی از همسرش شد.

دومین قربانی، یک خبرنگار زن دیگر شاغل در روزنامه دوستور در قاهره بود که از وقایع عکس برداری و خبر تهیه می‌کرد که او نیز مورد ضرب و شتم از طرف مأمورین امنیتی و طرفدار حذب دموکرات ملی شد.

خبرنگار زن به دادگاه شکایت نمود، ولی دادگاه به شکایت نامبرده رسیدگی نکرد، معترضین در اقامه دعوی خود بیان کردند که نامبرده از طرف همسایگان و اشخاص ناشناس مورد تهدید مبنی بر پس گرفتن شکایت خود مواجه شده و دریافت نموده است. سومین خبرنگار زن نیز در روزنامه الدستور در قاهره کار می‌کرد و به همین صورت مورد ضرب و شتم قرار گرفت و مورد تهدید برای پس گرفتن شکوائیه خود از دادگاه قرار گرفت.

چهارمین خبرنگار برای روزنامه ناهدات مصر در قاهره فعالیت می‌کرد که مورد ضرب و شتم توسط افراد ناشناس قرار گرفت و باعث شد از ناحیه سر نیز آسیب جدی ببیند. مطابق با شکوائیه‌ها، پرونده قربانیان به‌مثابه تخطی از قانون در نقض ماده ۲۴۲ قانون مجازات طبقه‌بندی شد. دادگاه بدوی و تجدیدنظر به علت عدم شناسایی مجرمین ادامه دادرسی را غیرممکن اعلام نمود.

۸-۲. تجزیه و تحلیل حقوقی

معترضین بیان نمودند که افعال و ترک فعل موارد فوق‌الذکر باعث نقض مواد ۱، ۲، ۳، ۴ و بند ۱ ماده ۷، بند ۲ ماده ۹، ماده ۱۶، بند ۳ ماده ۱۸ و ماده ۲۶ منشور حقوق بشر آفریقا توسط دولت عضو شده است.

نقض بند ۲ ماده ۹، مربوط به حق آزادی بیان و عقیده می‌باشد. معترضین اعلام نمودند که نقض بند ۲ ماده ۲ منشور حقوق بشر آفریقا رخ داده است، طبق بند ۲ ماده ۹ منشور آفریقا هر شخصی حق آزادی بیان و به اشتراک گذاشتن عقایدش را در چارچوب قانون دارد. معترضین مدعی هستند که در طول وقایع ۲۵ می ۲۰۰۵ روزنامه‌نگاران قربانی به‌دنبال بیان عقاید سیاسی و به اشتراک گذاشتن این عقاید در سراسر کشور بودند. روزنامه‌نگاران صدمه‌دیده مدعی هستند که از کار خبرنگاری آنها، ممانعت به‌عمل آمده و در این فرایند به آنها حمله همراه با ضرب و شتم و نقض

حریم جنسی (پاره کردن لباس) در تضاد با بند ۲ ماده ۹ منشور آفریقا اعمال شده است. به واسطه عدم حل و فصل دعوای مطرح شده، طبق بند ۲ ماده ۹ منشور آفریقا، کمیسیون آفریقا پیگیر موضوع شد تا موضوع را بررسی نماید.

ماده ۹ و بند ۲ ماده ۲۷ منشور آفریقا اساس یک کشور دموکراتیک می‌باشند^۱ و هرگونه نقض در حق آزادی بیان همانند نقض و صدمه به تحقق حقوق و آزادی‌های مذکور در منشور آفریقا و سایر اسناد بین‌المللی می‌باشد. حق آزادی بیان به مثابه حقوق بشر بنیادین تحت اسناد حقوق بین‌الملل بشر^۲ UDHR و^۳ ICCPR. در حد منطقه، منشور آفریقا دموکراسی، انتخابات و حکمرانی مطلوب^۴ در بند ۸ ماده ۲۷ موارد فوق را بیان می‌کند. به دلیل ارتقاء اجتماعی، سیاسی و اقتصادی حکومت، دول عضو باید خود را متعهد به ارتقاء حق آزادی بیان خصوصاً آزادی مطبوعات و رسانه کنند. اعلامیه اصول آزادی بیان در آفریقا^۵ که مکمل مقررات ماده ۹ منشور آفریقا با تأکید بر آزادی بیان با این عنوان که هیچ کس به واسطه حق آزادی بیان نمی‌تواند مورد قضاوت بگیرد و هیچ‌گونه محدودیتی را نمی‌توان اعمال کرد، مگر به حکم قانون، برآوردن منافع مشروع (قانونی) و ضروری و در یک جامعه دموکراتیک^۶.

حق آزادی بیان یا حق مشارکت سیاسی افراد گره خورده است و توسط کمیسیون آفریقا به آن اشاره شده است. کمیسیون آفریقا در قضیه کنت گود علیه جمهوری بوستوانا به حق آزادی بیان تأکید می‌کند و اعلام می‌کند در جایگاه مقامات سیاسی عالی‌رتبه به واسطه انتقاد از آنها، باید تحمل خود را بالا برده و در جهت ارتقاء شفافیت و مسئولیت‌پذیری گام‌های جدی و مؤثر بردارند.^۷ کمیسیون آفریقا در قضیه مذکور اعلام می‌کند آزادی بیان یک حق مطلق نیست و می‌تواند با دلایلی که تحت اصول ۱ و ۲ اعلامیه ذکر شده، محدود شود. به طوری که محدودیت‌ها در راستای منفعت مشروع و ضروری در یک جامعه دموکراتیک باشد.

آزادی بیان می‌تواند توسط قانون محدود شود. در قضیه انجمن آفریقایی مالاوی علیه موریتانی کمیسیون حقوق بشر آفریقا اعلام کرد که بیان در چارچوب قانونی باید طبق اصول بین‌المللی تفسیر شود در آن صورت می‌توان طبق قانون محدودیت در آزادی بیان ایجاد شود کمیسیون

1. Article 27(2) provides that "The rights and freedoms of each individual shall be exercised with due regard to the rights of others, collective security, morality and common interest."

2. Article 19

3. Article 19 of the ICCPR provides that "everyone shall have the right to hold opinions without interference" and "everyone shall have the right to freedom of expression, this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in form of art, or through any other media of his choice."

4. Adopted by the 8th Ordinary Session of the Assembly, held in Addis, Ethiopia, on 30 January 2007.

5. Declaration of Principles on Freedom of Expression in Africa, adopted by the African Commission during its 32nd Session, 17 -23 October 2002, Banjul, The Gambia.

6. Ibid, Principle II (2)

7. Ibid, Principle XII (1)

آفریقا همچنین به این نکته اشاره می‌کند که حق آزادی بیان دربردارنده به اشتراک گذاشتن این عقیده با دیگران می‌باشد، پس اگر حق آزادی بیان به‌طور غیرقانونی نقض شود، نه تنها باعث نقض حق آن شخص بلکه حق دیگران که می‌توانستند این اطلاعات را دریافت کنند را نقض کرده است.

بنابراین حق آزادی بیان و دریافت اطلاعات شامل تمام انواع علوم می‌باشد و دول عضو متعهد به تأسیس و در دسترس قرار دادن این اطلاعات برای عموم می‌باشند؛ بنابراین محدود کردن حق قربانیان در ارائه مطالب باعث محروم و محدود کردن سایر افراد از دریافت این اطلاعات می‌باشد. اصول فوق‌الذکر در پرونده جاوارا وجود داشت که منجر به آزار و تهدید روزنامه‌نگاران شد.

۹. قانونی و یا غیرقانونی بودن محدودیت حق آزادی بیان

ماده ۹ منشور به آزادی بیان تأکید می‌کند:

الف) هر شخصی حق دریافت اطلاعات را دارد.

ب) هر شخصی حق آزادی بیان و به اشتراک گذاشتن عقیده‌اش را دارد.

ماده ۲۷ بند ۲ و ماده ۲۸ منشور چنین اعلام می‌کند:

بند ۲ ماده ۲۷: حقوق و آزادی هر شخصی با در نظر گرفتن حقوق دیگران، امنیت جمعی، منافع

عمومی و اخلاقی اعمال می‌شود.

ماده ۲۸: هر شخصی متعهد به احترام و در نظر گرفتن هم‌نوع خودش، بدون هیچ تبعیضی می‌باشد و ارتباطش را به‌منظور ارتقاء حفاظت و تقویت احترام و همزیستی متقابل حفظ نماید.

با توجه به ماده ۹ منشور حقوق بشر آفریقا، صراحتاً آزادی رسانه در آن ذکر نشده است. این دقیقاً شبیه ماده ۱۰ کنوانسیون حقوق بشر اروپا می‌باشد. در تعدادی از احکام صادره توسط دادگاه حقوق بشر اروپا اصول آزادی بیان برابر با آزادی رسانه که شامل رسانه‌های کتبی و رسانه‌های الکترونیکی می‌باشد، اعمال و شناخته شده است. اگر با تأمل و دقت به ماده ۹ منشور بنگریم شاهد آن خواهیم بود که به‌صورت ضمنی نیز به آزادی رسانه پرداخته شده است. منشور به‌صراحت آزادی بیان، آزادی دریافت اطلاعات، مشارکت عقاید و نظرات را اعلام نموده و به‌صورت ضمنی آزادی بیان و رسانه را معادل قرار داده است و اصول حقوق بین‌الملل نیز در این حوزه به‌خصوص قبول کرده است.

ماده ۲۷ منشور حقوق بشر آفریقا نیز حائز اهمیت می‌باشد. بند ۱ ماده ۲۷ صراحتاً اعلام می‌کند که اعمال این آزادی‌ها منوط به حفظ حقوق و آزادی سایرین نیز می‌باشد. به‌عبارت دیگر اعمال حق آزادی بیان نباید باعث تهمت و افتراء به دیگران باشد. همین‌طور ماده مذکور اعلام می‌دارد که اعمال این حق نباید باعث به‌خطر افتادن امنیت ملی و منافع عموم، اصول و اخلاق شود.

همان‌طور که در منشور حقوق بشر آفریقا به استناد ماده ۹ و بند ۲ ماده ۲۷ آزادی بیان تصریح شده و محدودیت‌های آن ذکر شده، بنابراین وظیفه آن برعهده قوه قضاییه و قضات می‌باشد که این قوانین و مقررات را تفسیر کنند. پس نقش قضات در اعمال محدودیت‌های مذکور در منشور و تعدیل کردن و حفظ حقوق بشر بسیار مهم و حائز اهمیت می‌باشد. تفسیر نقض حقوق اشخاص دیگر، یا به‌خطر افتادن امنیت جمعی دولت یا منافع عموم و اخلاق را به‌عهده دولت و سیاستمداران می‌باشد. قوه مجریه و قوه مقننه معمولاً به‌دنبال منافع سیاسی جهت ارائه خدمات به مردم می‌باشند، ولی وظیفه اصلی قوه قضاییه اجرای عدالت از طریق محاکم صالحه و اجرای اصول قانون اساسی و قوانین موضوعه می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

حق آزادی بیان از بنیادی‌ترین حقوق بشری می‌باشد که در نظام‌های مختلف حقوقی داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی به آن پرداخته شده است. به استناد ماده ۹ منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم حق آزادی بیان شامل آزادی کلام نمی‌باشد، بلکه مواردی همچون حق به اشتراک گذاشتن اطلاعات، حق دریافت اطلاعات، حق دسترسی به اطلاعات، حق دسترسی به سیستم‌های ارتباط جمعی از جمله اینترنت، رسانه، ماهواره در قالب‌های مختلفی چون نقاشی، فیلم، عکس، مطبوعات و تبلیغات، مفهوم حق آزادی بیان را گسترده نموده و از عبارت بیان (speech) به تعبیر (expression) تبدیل شده است.

به استناد ماده ۲۷ سند مذکور محدودیت‌هایی بر حق آزادی بیان ایجاد شده است، اعمال این حق باید طبق قانون و ضروری در یک جامعه دموکراتیک باشد. لذا دولت‌ها نمی‌توانند دامنه محدودیت‌ها را با تفسیر موسع گسترش بدهند. بنابراین حق آزادی بیان یک حق مطلق نیست بلکه وابسته به قیود و شرایطی می‌باشد، ولی این محدودیت‌ها نمی‌تواند از جهان‌شمول بودن این حق جلوگیری نماید.

در ضمن این موضوع را نمی‌توان انکار کرد که در وهله‌ای از زمان دولت‌ها با موقعیت‌های بحرانی جدی همانند جنگ‌ها یا سایر تحولات در جوامع خود مواجه می‌شوند. در چنین وضعیت‌هایی، دولت‌ها به‌منظور حفظ صلح، آرامش و ایجاد نظم عمومی امکان دارد بهره‌مندی از حقوق فردی و آزادی‌ها را معلق نمایند که ممکن است نتیجه آن نه‌تنها برای اشخاص که تحت تأثیر محدودیت‌ها واقع شده‌اند، بلکه به‌صورت کل برای صلح و عدالت مصیبت‌وار باشد.

با توجه به منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم به این نکته می‌رسیم که حقوق بشر به مبنای آزادی، عدالت و صلح در جهان شناخته می‌شود، بدین معنی که این سه عامل شاخص‌های اصلی حقوق بشر می‌باشند. البته این نکته را نیز باید خاطر نشان کرد که آنها نسبت به مسائل و مشکلاتی

جدی که ممکن است در داخل کشور پدیدار و حیات آن را به خطر بیندازد، بی‌تفاوت و بی‌اهمیت نیستند. به همین خاطر است که دولت‌های عضو در شرایط بحرانی مواردی از حقوق بشر را معلق می‌کنند.

در بعضی از تحولات که در کشورها ایجاد می‌شود، دولت‌ها این اجازه و حق را به خود می‌دهند که برای گرفتن اعتراف از شکنجه و سایر رفتارهای ناهنجار و ضدبشری استفاده کنند. سوءاستفاده از قوای فوق‌العاده و خاص تحت معاهدات مذکور غیرقانونی می‌باشد. این معاهدات دول عضو را محدود می‌کند؛ بنابراین یکی از تعهدات دولت‌ها حمایت از شهروندان در مقابله حمله و تجاوز می‌باشد. زمانی که تهدیدی جدی صلح و آرامش کشور را به مخاطره بیندازد، دولت‌ها موظف هستند که صلح و آرامش را به کشور برگردانند. این بحران باید فوری و استثنایی و آثارش تمام ملت را در برگیرد.

بنابراین دولت‌های مذکور باید در اعمال محدودیت حق آزادی بیان شروط ذیل را رعایت می‌کردند.

- ۱) محدودیت‌ها باید مبنای قانونی داشته باشد؛
- ۲) محدودیت‌ها باید در جهت هدف مشروع باشد؛
- ۳) ایجاد محدودیت‌ها باید ضروری باشد.

تشکر و قدردانی

نگارنده از عزیزانی که در فرآیند انتشار این پژوهش نهایت همکاری را داشتند، کمال امتنان را دارد.

منابع

- صادقی، محسن. (۱۳۸۴). مفهوم و اعمال نظم عمومی در مراجع قضایی و شبه قضایی و جلوه‌های نوین آن. *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، (۶۸)، ۸۹-۱۱۴.

https://iflps.ut.ac.ir/article_11197.html

- عباسی، بیژن. (۱۳۹۰). حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین. چاپ اول. دادگستر.
- عبدالکریم، صافی. (۱۳۸۵). وسایل ارتباط همگانی در گفتمان تمدن‌ها. *مجله جامعه مدنی*، (۱)۴، ۲۲۸-۱۹۵.

<http://noo.rs/ARD5i>

- نوروزی، کامبیز. (۱۳۸۹). مقتضیات و حق‌های اساسی مطبوعات. در: *مجموعه مقالات همایش حقوق مطبوعات*. چاپ اول. دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

- Alexander, L. A. (2013). *Freedom of Expression as a Human Rights*, University of San Diego. School Law, Working Paper 23, Winter 2000- 2001.

- Carver, R. (2015). *Freedom of Expression: Media Law and Defamation*, International Press Institute, Oxford University.

- Oraa, J. (1992). *Human Rights in States of Emergency in International Law*, Oxford, Clarendon, Oxford University Press, 2005, Second Edition.

- Sarkesian, S. C., Flanagan, J. M. (Eds.). (1994). *US Domestic and National Security Agendas: Into the Twenty-first Century (No. 152)*. Praeger.

- Subhradip, S. (2008). *Right to Free Speech in a Censored Democracy*, National Law School of India University (NLSIU), Bangalore.

-Nafui Rabui v. Kans state. (1980) 8 – 11 se 130, where Udoma JSC, stated at p. 149.

- Mendel, T. (2008). *Restricting Freedom, Standard and Principles Background Paper for Meeting Hosted by U.N. Special Rapporteur on Freedom*.

معاهدات:

- Universal Declaration of Human Rights (UN, 1948)
- African Charter on Human and Peoples' Rights (June, 1981)
- African Charter on the Rights and Welfare of the Child (1990)
- European Convention on Human Rights (ECHR)
- The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

آراء قضایی:

- K. V. Austria, 15 October 1992.
- P. Van Dijk and G. Van Hoof, Kluwar, 1990, P. 473.
- Autromic A. G v. Switzerland, 22 May 1990.
- Axel Springer A. G. v. Germany, 7 February 2012.
- Castells V. Spain, 23 April 1992, Prager and Oberschlick V. Austria, 26 April 1995.
- Gaskin v. the United Kingdom, 7 July 1989.
- Gaweda v. Poland, 14 Mar. 2002. No 26229/95. 34.
- Glas Nadezhda Eood and Elenkov v. Bulgaria, 11 Oct. 2007, no. 14134/02.
- Governor of Lagos State v. Ojukwu (1986) 3 NWLR 621.
- Lingens v. Austria, 8 July 1986, Paragraph 41, Sener v. Turkey, 18 July 2000.
- Vogt V. Germany, 26 September 1995.

قانون اساسی:

- The Constitution of the Federal Republic of Nigeria
- The Constitution of the Republic of Egypt